

A katonaság az 1810-iki budai nagy tűzvészben.

Budán, az Attila-körút 39. számú házának szarvastéri sarkán, régi vaserkély emelkedik, amelynek mindkét oldalán vastábla őrzi az 1810 szeptember 5-i rettenetes tűzvész emlékét. Az egykori Halászáros és a Tabán 423 háza, továbbá a mai Attila-körúti r. kath. és a Hadnagy-utcában levő gör. kath. templom, végül az akkor a Várban volt nagy katonai élelmezőraktár, továbbá az ódon, úgynevezett öntőház lett a lángok martaléka. Az élelmezőraktár minden készlete, éppen úgy, mint az öntőházban a nádor lovai részére felhalmozott zab, széna és szalma, szintén porrá égett.

A budai hídfővel szemben levő kincstári kénese- és egyéb bányatermékraktár, bár lángba borult, a benne felhalmozott, mintegy 7 millió forintnyi értékű készletet a katonaságnak mégis sikerült megmenteni és az égő házat eloltani. A hídfőnél álló két kincstári dereglye azonban, minden felszerelésével együtt, a lángok martaléka lett.

A tűz a déli órákban ütött ki és a — szerencsétlenségre — éppen dühöngő nagy szélvihartól élesztve, örült gyorsasággal terjedt. A levegőben repkedő zsarátnok nemcsak a szomszédos területeket, hanem a Várban levő katonai élelmezőraktarat és a városi öntőházat, sőt a Dunaparton kikötött, szénával megrakott bárkákat is meggyújtotta. Az elviselhetetlen hőségben minden éghető tárgy olyan gyorsan fogott tüzet, akárcsak a puszkapor. Még a hajóhid budai hídfője is lángba borult. A szénás bárkák kötelei elégvén, a folyam árja elsodorta őket és egekig csapkodó lángtengerben úsztak egyenesen a hajóhidnak, végpusztulással fenyegetve azt is. Némi-lyik égő bárka a pesti oldalra sodródott és — a hatalmas vihar nyálábnyi égő csóvákat szakítva le róluk — a pesti oldalt is rettenetesen fenyegette. Az égő budai házak lakói menteni iparkodtak csekély ingóságait és bizony nem lehet csodálni, ha rendszeresen irányított tűzoltásra akkor gondolni sem lehetett. Zúrzavar, lárma, jajveszékelés, tűz és füst mindenütt, amint az ilyen óriási katasztrófáknál szokott lenni.

Báró Alvinczy tábornagy, a Budán székelő magyarországi főhadparancsnok, azonnal intézkedett, hogy az egész katonaság a tűzvész színhelyére siessen.

Buda és Pest abban az időben két külön város lévén, mindkettőnek külön helyőrsége volt. Budán a báró Duka nevét viselő 39. gyalogezred¹ törzse és két zászlóalja, a báró Portner-féle, (a

¹ Hajdú, Szatmár, Máramaros és a szomszéd megyékből való legénységgel.

galíciai 9., 24. és 44. gyalogezerek 2—2 gránátos századából összeállított) gránátos zászlóalj, a budai vár úgynevezett házitüzérsége, a tüzezsztár és a katonai élelmezőraktár volt elhelyezve. A pesti helyőrség a gróf Esterházy-féle 32. számú teljes gyalogezredből,² a Habinay-féle gránátos zászlóaljból, (azaz a 32. és 39. ezrek 2—2 gránátos századából) néhány század táborig tüzezsztárból,³ a hidász zászlóalj egy osztályából⁴ és a 18. számú szekeresosztályból⁵ állott. A hadosztályparancsnok — Kottulinsky altábornagy — Budán, a dandárparancsnok — báró Schmelzern vezérőrnagy — Pesten székeltek.

A katonaság az oltásból és mentésből derekasan kivette a részét. Lelkiismeretes munkájuknak mi sem jobb bizonyítéka, mint az, hogy a két helyőrség a tűzoltás következtében 3 halottat, 9 nehéz, 30 könnyű és 13 égési sebesültet veszített. Valóságos ütközet veszteségeivel ér fel.

A tüzet a késő éjjeli órákban sikerült elfojtani. Báró Alvintzy tábornagy felterjesztést tett Bécsbe az udvari haditanácshoz, hogy a két helyőrség tisztjei és legénysége részére, az oltásban és mentésben tanúsított fáradhatlan és önfeláldozó munkálkodásuk jutalmául, egy napi pótdíjat, illetőleg dupla zsoldot engedélyezzen. Az udvari haditanács a kérelmet azzal utasította el, hogy az ilyesmi egészen szokatlan és csak példát teremtené hasonló esetben pótdíjak és dupla zsold engedélyezésére. Azonban azt mégis elrendelte, hogy azokról, akik a tűzkatasztrófiánál magukat kitüntették, részletes jegyzéket terjesszen fel a vezénylő tábornok. Alvintzy tábornagy tehát a két helyőrség minden alakulatától pontos kimutatásokat követelt be, amelyek a következő adatokat tartalmazták:

32. *gyalogezred. Meghaltak:* Sándor Adám, Kovács Sándor és Szöllősy János közlegények, Mindhárom katona holttestét az égő omladék alatt találták meg.

Megsebesültek: Gergely András és Prebesa Pál káplárok, Wallent András és Sós-kúthy János örvezetők, Geszty Péter, Kállay István, Potey János, Schwartz János, Básti Mihály, Rákóczy János, László István, Krieglovits András, Imrik József, Surmik Márton, Molnár András, Szilvássy János, Pásztor András, Resitzta Mihály, Nagy II. János és Takács István közlegények. Valamennyi sérülés részben az oltásnál, részben a tűzfalak beomlásánál keletkezett.

Lelkiismeretes és fáradhatatlan buzgóságukkal *kiváltak:* Titus őrnagy, aki a tűz kitörésétől kezdve, még egész éjjel is állandó tevékenységben volt, saját példájával különösen a kenesőraktárnál, az élelmezőraktárnál és a r. kath. templomnál járt elől az oltásban és mentésben. Kuxa József százados a lángokban álló kenesőraktár mentésére volt vezényelve századával. Két teljes órán át sajátkezűleg irányította a fecskendő sugarát, noha karján a legutolsó (1809. évi) háborúban szenvedett sebe még nem gyógyult meg teljesen. Majd

² Pest, Szolnok, Nógrád és a szomszéd megyékből való legénységgel.

³ Csehek.

⁴ 2 század; ausztriaiak.

⁵ Morvák.

a leroskadó gerendáktól erősen megsérült boltozat alá életveszéllyel behatolt, vödörkben vizet hozatott, az égő gerendákat eloltotta és eltávolíttatta és így megmentette a pusztulástól az értékes kincstári vagyont. Pelczer András főhadnagy az 1. századdal szintén a kénésőraktárhoz volt küldve. Az ő elszántságának és személyes példájának volt köszönhető, hogy a legénység a lángokban álló épületbe való életveszélyes behatolásra vállalkozott és a készleteket megmentvén, az épület lángját eloltotta. Pápay István és Balogh József közlegények merész elhatározással és halálmegvetéssel a minden pillanatban növekvő veszedelemben bátran behatoltak és majdnem kizárólag eme két ember hősi önfeláldozásának köszönhető, hogy a kénésőraktárt megmenteni sikerült. Az ezredparancsnokság jól megérdemelt jutalmazásra hozta őket javaslatba a vezénylő tábornoknak. A többi épületek oltásánál és mentésénél Raizinger János káplár, Sturnitzer Antal, Vangerik Mihály, Ludányi József és Takács István közlegények tüntek ki.

39. *gyalogezred. Megsebesültek:* Péterfi János ács, Kovács András, Walka Imre, Wagner András, Rebenaz Mihály, László János, Mészáros Pál, Hudák József, Kuzmir Mihály, Hudák János, Habry Mihály, Brejer Herschel, Iván Miklós, Procs József, Kattisin Mihály, Bogdán János, Kurucz János, Friedrich István, Bancsánszky András és Stefan János közlegények, továbbá Kolpach Mihály ács.

Az oltásnál és mentésnél való lelkes közreműködésért Schuller alezredes, valamint az összes századosok és alantás tisztek megérdemlik az elismerést. Különös dicséret illeti Roth hadnagyot, aki a kénésőraktárnál, a Falck-féle háznál, továbbá abban a pillanatban, amidőn az égő hajók a hídba ütődtek, nagy lélekjelenléttel vezette embereit; továbbá Arsens főhadnagy ezredsegédtisztet és Riedl hadnagy zászlóaljsegédtisztet, akik a veszélyes helyeken nagy lélekjelenléttel és buzditással irányították a legénységet.

Habinay gránátos zászlóalj. Megsebesültek: Koka János, Zavariko János, Kurilla Mihály, Nyilas Tamás és Togyer Vazil gránátosok.

Kitűnnek: Scultéty százados, Fetzter Károly és Pusztelnik Ignác főhadnagyok, továbbá Habinay Ferenc hadnagy. A Vízi-városban a Gratzer és a Färtner-féle házaknál különösen nagy érdemet szereztek azzal, hogy a legénységet helyesen vezetve és buzditva, a tűz továbbterjedését megakadályozták. Jantey György káplár, Eszényi József káplár, Balasko Mihály, Ónody György és Saláta Mihály gránátosok a lángban álló élelmezőraktár gondnokának felhívására, hősi elszántsággal a tűzön keresztül az égő házba hatoltak és a legfelső emeletről a kincstári pénztárt, valamint a fontos iratokat kihozták.

Portner gránátos zászlóalj. Megsebesültek: Sangali Pál, Hallóvitzy András, Stelnischofsky János, Pietrig Jakab, Davidiuk Iván és Senzách Pál gránátosok.

Kitűnnek: Guissani százados, aki a 44. ezredbeli osztállyal a kénésőraktár mentésénél sokat munkálkodott, azonkívül a budai hídfő közelében felhalmozott hídépítő anyagot egy tűzifeskendővel együtt megmentette. Weidmann főhadnagy a 24. ezredbeli osz-

tály legénységével a királyi palotát óvta meg. Hahn Kristóf káplár, továbbá Stranz János és Gruber Jakab közlegények az égő szé-náshajókat, amelyek a pesti oldalt fenyegették, ártalmatlanná tették. Hollsch József őrmester és Kováts Elek káplár igen derekasan viselkedtek. Knöfel János őrmester, Kugla Adám és Kolba János káplárok, továbbá Noyakovszky János, Widusch József, Knischi Iván és Serbenczek Jakab gránátosok több életveszélyben forgó bajtársat és egy tűzifecskendőt mentettek meg. Schilling Miklós őrmester, Pade Miklós és Kandolfi Gotthárd káplárok, azonkívül Schardoll Márton, Nieczuk Miklós és Leschniak Simon gránátosok a kénésőraktár készleteinek megmentésénél szereztek érdemeket, továbbá egy már égni kezdő fecskendőt is megmentettek. Az említett két őrmester különösen kitűnt bátor viselkedésével.

Hidász zászlóalj pesti osztálya: Vesztesége nem volt. Legénységéből Holzmayer Ignác káplár, Baumgartner Sebestyén ács, Hutzkow Henrik, Fleischhafer József és Rafestetter József főhidászok, Hauser Jakab, Kropf Mihály, Angermayer Mátyás, Jonas István, Haberl Ignác, Wurzenberger József, Mayer József, Pfeiffer Péter, Zauner Fülöp és Mollay József közlegények a Dunán lefelé sodort égő hajók oltásánál, amikor azok a hajóhidba ütköztek, nagy lélekjelenlétükkel és önfeláldozó bátorságukkal tűntek ki.

A budai hídfőnél kikötött két kincstári komp égésénél Beller főhidmester mindent elkövetett, hogy azokat megmentse, de az irtózatos tűzből úgy ő, mint legénysége, menekülni volt kénytelen.

Tábori tűzérség: Veszteség nem volt. A parancsnok senkit sem említ, aki különösen kitüntette volna magát.

Házi tűzérség: A tűzvész se emberéletet, se sebesülteket nem követelt. A tűzérkerületi parancsnokság egész személyzete, azonkívül a tűzérkülönítmény 1 káplárja és 10 közlegénye, a tűzvész napján, szeptember 5-én, amikor a tűzészertár a lángban álló élelmezőraktár oldaláról a legnagyobb veszélyben volt, a legmegfeszítettebb munkával vett részt az oltásban. A következő napokon, amidőn a lappangó zsarátnok miatt még mindig veszélyes volt a helyzet, a személyzet felváltva, éjjel-nappal készségben maradt.

A legénység közül különösen derekasan viselkedett Beutl Mátyás közlegény, aki a nádori palotából is sokat mentett meg, amiért a nádortól a következő napon 25 bankó forint jutalmat kapott.

Hadmérnök kerületi igazgatóság: Veszteséget nem szenvedett. Az erődítésnél beosztott Poppe Antal fősánckáplár és Andres Vencel főárkász a tűzvész alkalmával nagy buzgalmat és tevékenységet fejtett ki. Amikor a lángok már a főhadparancsnokság épülete előtt fekvő gloriettekig értek és az egyiket meggyújtották, Poppe fősánckáplár, néhány gránátos segítségével, a többi gloriette fedelét és ablakait gyorsan letépte és minden gyúlékony anyagot a közelből eltávolíttatott. Andres főárkász abban a pillanatban, amikor az egyik gloriette fedele, amely a színház díszletraktárától 10 lépésnyire volt, meggyúlt és az oltást végző katonák a tűzből menekülni kényszerültek, ő maga egyedül, sok veszéllyel, az égő gerendákat és a gloriette zsindeletét a vár síkozatára dobta és így

megakadályozta, hogy a tűz a színházat és a parancsnokság épületét, esetleg az egész várat is ellepje.

A hadmérnökigazgatóság tisztikara és egész személyzete a főhadparancsnoki épület, a színház és a gróf Sándor-féle palota megmentésénél szerzett nagy érdemeket.

18. szekeresz osztály: Vesztesége nem volt. *Kitűntek:* Hőfer Gáspár hadnagy, aki a fecskendők és lajtok elővontatásánál nagy erélyt fejtett ki. Majd életveszéllyel nem törődve, a már égő hídfőn átugrott, hogy a fecskendőt minél előbb rendeltetési helyére vigye. Azután az élelmezőraktár oltásánál teljesített kiváló szolgálatot. Glanz Dominik káplár az élelmező raktárnál nagy ügyességgel irányította a vízfordást, azonkívül az égő épületből sok fontos iratot és több kincstári kocsit mentett meg. Wise Ferdinánd káplár életveszéllyel az égő házakba hatolt, onnan sok ingóságot kihozott és több megfulladáshoz közel álló embert kimentett.

Élelmező raktár: A sütőszemélyzet teljes odaadással működött közre az oltásban és mentésben. Halál vagy sérülés nem történt.

Eddig a csapatok és katonai intézetek jelentései.

Báró Schmelzern János vezérőrnagy, dandárparancsnok, külön jelentésben emlékezik meg báró Bakonyi Imre ezredesről, a 39. gyalogezred parancsnokáról; Hirsch Antal ezredesről, a 32. gyalogezred parancsnokáról és Tikovszky ezredes tűzérkerültyi parancsnokról. Mindhárom ezredes nagy lelkiismeretességgel és buzdítással irányította katonáit az oltásban és mentésben. Bakonyi ezredes a minden oldalról egyre harapózó tűz terjedését célszerű intézkedéseivel törekedett megakadályozni. Különösen eredményes volt fáradozása akkor, amikor a lángok a Kapucinusok kolostorát is meggyújtották és itt sikerült a tűz továbbterjedésének gátat vetnie.

Az elmondottak alapján valóságos ütközettel felérő nagy küzdelem képét látjuk, amelyet a pesti és budai helyőrség vívott a földi ellenségénél nagyobb hatalommal, az elemekkel. Mint a fegyverrel vívott csatában, úgy itt is voltak hősi halottak és sebesültek és számosan akadtak, akik hősiességüknek az elemekkel vívott harcban is fényes tanújelét adták.

A budai nagy tűzvészrel kapcsolatos tartalmú egykorú ügyiratokból van véve mindaz, amit a fentiek során láttunk. Régi, poros akták, amelyek a Hadtörténelmi Levéltár polcain fekszenek és talán sohasem remélték, hogy egykor még újra életre hívja őket

B.